

YIL: 1 • SAYI: 2 HAZİRAN 2021

GENÇ TARİH

**BEDİR'DEN KERBELA'YA
HARARETLİ BİR KAVGA:
EMEVi-HAŞİMİ MÜCADELESİ**

**ORTA ASYA'NIN KADİM
KAHRAMANI: ŞAMAN/KAM
VE ŞAMANLIĞIN MAHİYETİ**

**VATAN TOPRAĞINA HASRET
BIRAKILAN ŞEHİR; KIRIM**

**FÜTÜVVET'TEN AHİLİĞE:
ANADOLU'DA AHİLİĞİN
DOĞUŞU VE İŞLEYİŞİ**

**KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA
VALİ Mİ? SULTAN MI?**

**KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN
MUHİBBİSİ HÜRREM SULTAN**

**EVLİLİĞE YAKIŞTIRILAN
GELENEK: LEVİRAT**

**OSMANLI PADİŞAHLARININ
KUR'AN-I KERİM HASSASİYETİ**

**HUKUK ÖNÜNDE MAHKÛMUM
İNSANLIK YÖNÜNDE HÜRÜM**

**ERZURUMLU BİR MÜCAHİT
KADIN: KARA FATMA**

GENÇ TARİH

Haziran 2021 Sayı: 2

Yayın Yönetmeni

Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ
(Tarih Bölümü Başkanı)

Sayı Editörü

Arş. Gör. Kaan AKAR
Arş. Gör. Anıl Yasin OĞUZ

Görsel Yönetmen

Cavit Emre ŞEN

Bu çalışma herhangi bir ekonomik destek almamaktadır ve tamamen öğrencilerin akademik becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Görsellerin kullanımı yazarların sorumluluğundadır ve varsa, telif hakları sahiplerine aittir. Görsellere dair hak sahiplerinin kaldırma, değiştirme isteği olması durumunda talepleri yerine getirilecektir. Çalışmadaki görsellerde filmlerden alınan sahneler varsa sadece akademik olarak öğrencilere tanıtılması ve izlenmesi için öneri mahiyetindedir.

Kıymetli okurlarımız,

ETÜ Genç Tarih ikinci sayısı ile sizlerle buluşuyor. İlk sayımız büyük ilgi gördü. Rektörümüz Prof. Dr. Bülent ÇAKMAK'ın dergiye yazılarıyla katkı sağlayan öğrencilerimizi makamında ağırlaması, bizler için büyük bir motivasyon kaynağı oldu. Bu motivasyonu öğrencilerimizin yeni sayıya yazı hazırlama sürecinde müşahade etmiş bulunmaktayız. Bizler de aynı şevk ve heyecanla dergimizin uzun soluklu bir yayın hayatı sürmesi için elimizden gelen gayreti gösteriyoruz. Bunu yaparken en büyük desteği yazılarıyla bu derginin ortaya çıkmasını sağlayan öğrencilerimizden alıyoruz.

Derginin editörlük sürecinde emek harcayan Arş. Gör. Kaan AKAR ve Arş. Gör. Anıl Yasin OĞUZ'a teşekkür ederiz. Her zaman olduğu gibi bu dergimizin vücut bulmasında pay sahibi olan Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU nezdinde Erzurum Teknik Üniversitesi yönetimine şükranlarımızı sunarız.

Keyifli okumalar...

Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ

ETÜ Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Başkanı

EVİLİĞE YAKIŞTIRILAN GELENEK: LEVİRAT

Leyla ÖZER

04

VATAN TOPRAĞINA HASRET BIRAKILAN ŞEHİR; KIRIM

Dilan BOZLUĞ

28

KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA VALİ Mİ? SULTAN MI?

Doğan İPEK

08

ERZURUMLU BİR MÜCAHİT KADIN: KARA FATMA

Tubanur PALA

32

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN MUHİBBÎSİ HÜRREM SULTAN

Habibe BOZ

14

FÜTÜVVET'TEN AHİLİĞE: ANADOLU'DA AHİLİĞİN DOĞUŞU VE İŞLEYİŞİ

Ramazan ATEŞ

38

BEDİR'DEN KERBELA'YA HARARETLİ BİR KAVGA: EMEVİ - HAŞİMİ MÜCADELESİ

Betül Reyhan TARAKÇIOĞLU

19

OSMANLI PADİŞAHLARININ KUR'AN-I KERİM HASSASİYETİ

Numan ÜN

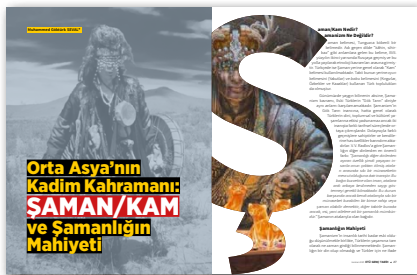
44

ORTA ASYA'NIN KADİM KAHRAMANI: ŞAMAN/KAM VE ŞAMANLIĞIN MAHİYETİ

Muhammed Göktürk SEVAL

24

HUKUK ÖNÜNDE MAHKÛMUM İNSANLIK YÖNÜNDE HÜRÜM

Miraç YAĞIR

48

Leyla ÖZER*

Evliliğe Yakıştırılan Gelenek: LEVİRAT

Türk tarihinde kendisine bir hayli önem atfedilen aile kurumu, kadın ile erkek arasındaki evliliklerin akıbetine göre şekillenmiştir. Nitekim eski Orta Asya Türk toplumları incelendiğinde yapılmış olan evliliklerin bilhassa da sosyal, iktisadi ve dini koşullar bağlamında oldukça farklılaştığı ve bu farklılıklar ekseninde değişik evlilik türlerinin uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çeken evlilik türü ise hiç şüphesiz *levirat* evliliğidir. *Levirat* kelimesinin kökü olan *levir*, Latince bir kelime olup kayın birader veya erkek kardeş manalarını ihtiva etmektedir. Kelimenin Türkçe manası ise “yengeyle evlenme” ya da “kayın alma” anlamlarını karşılamaktadır. Genel itibarıyla *levirat*, eski Türk toplumlarında kocasını kaybetmiş olan dul bir kadının kayınbiraderi ya da üvey oğlu ile evlenmesi veya bu evliliğe zorlanması şeklinde gerçekleşen bir evlilik türü, geleneğidir.

İbn Fadlan, Oğuzlar hakkında “Bir adam ölür, arkasında karısı ve çocukları kalırsa, öz anası olmamak şartıyla büyük oğlu babasının dul karısıyla evlenir” şeklinde bir ifadeye yer vererek Oğuzlarda levirat evliliklerinin uygulanmış olduğunu vurgulamaktadır.

Levirat geleneğinin uygulandığı Türk toplumları incelendiğinde bu konuda bilgi veren birincil kaynaklar hiç şüphesiz Çin kaynaklarıdır. Çin kaynaklarında *levirat* evliliklerin Büyük Hun Devleti’nden başlayarak neredeyse bütün Türk toplumlarında yoğun bir şekilde uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu toplumlardan birisi olan Hunlarda, *levirat* evliliklerinin uygulanmış olduğuna dair birtakım emareler de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi de “Hunlarda baba ile oğul, aynı kubbeli keçe çadır içinde oturup yaşıyorlar. Ayrıca babaları ölünce, oğullar babalarından geriye kalan üvey anneleri ile evleniyorlar. Kardeşler ölünce de küçük kardeşler, geriye kalan dulların hepsini yanlarına alıp onlarla

evleniyorlar” şeklindeki bir bilgidir. Ayrıca Hun tahtında bulunan Huhanye’nin ölümü sonrası, oğlunun geride kalan dul üvey annesi ile evlenmiş olması da Hunlarda *levirat* evliliklerinin uygulanmış olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Levirat geleneğinin uygulanmış olduğu bir başka Türk topluluğu ise Oğuzlardır. Özellikle İbn Fadlan’ın seyahatnamesinde Oğuzlar hakkında vermiş olduğu bilgiler bunu doğrulamaktadır. İbn Fadlan, Oğuzlar hakkında “Bir adam ölür, arkasında karısı ve çocukları kalırsa, öz anası olmamak şartıyla büyük oğlu babasının dul karısıyla evlenir” şeklinde bir ifadeye yer vererek Oğuzlarda *levirat* evliliklerinin uygulanmış olduğunu vurgulamaktadır. Uygurlar tarafından da benimsenmiş olan bu geleneği Moğollar da Türklerden etkilenecek uygulamışlardır. *Levirat* evlilik geleneği tarihi süreç içerisinde İslam dinini kabul etmiş olan Türk toplumlarında da uygulanmaya devam etmiştir. Bu toplumlarda yapılmış olan evliliklerde dikkat çeken husus üvey anne evliliklerine bir daha rastlanılmamış olunmasıdır. Bunun nedeni İslam dininin dul üvey anne ile yapılan evlilikleri yasaklamış olmasıdır. Dolayısıyla bu toplumlarda *levirat* evlilikleri dul üvey anne evliliğinden çok, İslami açıdan uygulanmasında herhangi bir mahzur bulunmaması sebebiyle yenge-kayınbirader evliliği şeklinde uygulanmaya devam etmiştir.

Eski Türk toplumlarında yoğun bir şekilde uygulanmış olduğu anlaşılan *levirat* evliliklerinin dini gerekçeleri incelendiğinde Türk toplumlarının evvelce benimsemiş oldukları

Şamanizm inancının dini öğretilerinin bu evliliklerin esas dayanağını teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Şamanizm dinine mensup olan Türk toplumlarında bu dini inanişâ göre insanlar bedenlen ölür ancak ruhen yaşamaya devam ederler. Nitekim bu inaniş evlilik içinde geçerli olmuştur. Yapılan evliliklerde eşlerden birinin ölmüş olması o evliliği sonlandırmamaktadır. Ölümünden sonra da bir hayatın var olduğuna inanılması hasebiyle ölen eşin öbür dünyada ruhen yaşamaya devam ettiği ve bundan sonraki yaşamında yalnız kalması gerektiği düşünülerek ölen koca ile birlikte geride kalan kadın da ölüme mahkûm edilmiştir. Hatta ölmüş olan kocasıyla birlikte aynı mezara gömüldüğü dahi görülmüştür. Dolayısıyla bu toplumlarda evliliklerin sonlanması noktasında ölüm bir neden değildir. Fakat zamanla bu usul ölen kadın ve kocanın geride bırakmış oldukları çocukların yetim ve öksüz büyümelerine sebebiyet verdiği için terk edilmiştir. Bundan böyle kocasını kaybeden kadın artık öldürülmek yerine ölmüş olan kocasına bağlılığının bir nişanesi olarak kocasının ailesinin himayesi altına girmiş ve kocasının ailesine mensup bir erkekle evlendirilmiştir. Bu evlilikteki amaç dul kalan kadının ölümünden sonra kocasına kavuşacağına inanılması ve bu kavuşmanın gerçekleşmesine dek onun ailesi içerisinde bir evlilik yaparak himaye edilmesidir.

Levirat evlilik geleneği tarihi süreç içerisinde İslam dinini kabul etmiş olan Türk toplumlarında da uygulanmaya devam etmiştir. Bu toplumlarda yapılmış olan evliliklerde dikkat çeken husus üvey anne evliliklerine bir daha rastlanılmamış olunmasıdır. Bunun nedeni İslam dininin dul üvey anne ile yapılan evlilikleri yasaklamış olmasıdır.

Bu evliliğin bir başka dini gerekçesi ise yine Şamanizm inancına dayanmaktadır. Kocasının ailesi içerisinde bir erkekle evlendirilerek himaye altına alınmış olan kadın bu sayede ölmüş olan kocasının ruhuna da hizmet etmiş sayılır. Çünkü ruh yaşamaya devam eder ve tıpkı ölmeden önce olduğu gibi öldükten sonra da hizmet bekler. Dul kalan kadının bu hizmeti yerine getirebilmesi ise ölmüş kocasının ailesi ile birlikte yaşaması ve bu aile içerisinde bir erkekle evlendirilmesiyle mümkündür. Kadının aile içi evlilik yapmaması halinde bu hizmeti yerine getirmediği ve ölmüş olan kocasına bağlılığının da kalmadığı inancı hâkimdir. *Levirat* evlilik geleneği kimi Türk toplumlarında işin ekonomik boyutundan da kaynaklanabilmektedir. Bu toplumlara göre kadın aile içerisinde iş yükünü hafifletmekte ve kendisinden işgücü olarak faydalanılmaktadır. Bu sebeple kocasının ölümüyle kadının ailesini terk etmesi çok olumlu karşılanmamış zira bu durum aile içerisindeki iş yükünü arttırmıştır. Bu nedenle iş yükünü hafifletmek, kadını ailevi birlikten koparmamak adına da *levirat* evlilikler uygulanabilmiştir. Bunun yanı sıra *levirat* evliliklerin ölmüş olan kocanın geride bırakmış olduğu miras hakkından yararlanmak amacıyla yapıldığı da anlaşılmaktadır. Buna göre kadın kocasının ölümü sonrası aileyle ilişkisini kopardığı takdirde ailenin diğer fertleri bu miras payından yararlanamayacağı gibi ailede ekonomik açıdan sıkıntıya düşecektir. Bunun önüne geçmek ise *levirat* evlilik yapılmasıyla mümkün olacaktır. Böylelikle hem aile bütünlüğü korunmuş olacak hem de söz konusu mirastan bütün aile faydalana bilecektir. Ayrıca dul kalan kadının aile dışı evlilik yaparak bu miras hakkının başka bir aile tarafından faydalanılmasının da önüne geçilmiş olacaktır.

Levirat evlilikler sosyal sebepleri bağlamında değerlendirildiğinde ise dul kalmış olan kadını koruma içgüdüsünün ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Buna gerekçe

olarak da dul kalan kadının bundan sonraki yaşamında kendisine ve çocuklarına karşı sorumluluklarının artacağı, ailesini tek başına geçindirmesinin güç olacağı gösterilmiş ve kadının kocasının ailesi içerisinde bir erkekle evlendirilerek bu erkeğin koruması altında varlığını idame ettirmesi istenmiştir. Böylelikle kadın çocuklarıyla birlikte yeni bir erkeğin muhafazası altında, gerek sosyal gerekse mali açıdan sıkıntı yaşamayacağı gibi aile bütünlüğü de korunmuş olacaktır. Fakat unutulmamalıdır ki bu evliliklerin gerçekleşmesi çoğunlukla aile fertlerinin yakıştırması ve öngörmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bu şekilde karar vericilerin aileler olduğu kimi Türk toplumlarında dul kalan kadın kendi hür iradesiyle böyle bir kararı vermemektedir. Kadın, adeta ailevi birlikteliğini korumak ve bu birlikteliği devam ettirebilmek adına kendisini feda etmektedir. Bunun yanı sıra kimi Türk toplumlarında kocasını kaybetmiş olan bir kadının tekrar baba ocağına dön-

mesi hoş karşılanmamıştır. Bu durum da tarafların aileleri arasındaki akrabalık ilişkisi de sona erecektir. *Levirat* evlilikler bu akrabalık ilişkilerini sonlandırmamak adına da uygulanabilmiştir. *Levirat* evliliklerin uygulanmasındaki sosyal etkenlerden bir diğeri de ailenin soyunun devam ettirilmesini sağlamaktır. Zira bu durum dul kadının aile içi evlilik yapmasıyla mümkün olacaktır.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-posta: leyla.ozert25@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Gönüllü, Ali Rıza, “Levirat Adeti”, **Türk Folkloru**, Sayı 82-83, 1986, s. 18.
Kurtoğlu, Yasemin Toros, **Eski Orta-Asya Türk Devletleri’nde Aile Hukuku**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2015.
Tacoğlu, Tuğça Poyraz, “Türkiye’de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sayı 4, 2011, s. 118-119.
Yüksel, Musa Şamil, “Türk Kültüründe “Levirat” ve Timur-larlarda Uygulanışı”, **Journal of Turkish Studies**, Sayı 3, 2010, s. 2027-2058.

KAVALALI Mehmet Ali Paşa

Kavalalı İbrahim Paşa

VALİ Mİ? SULTAN Mİ?

Doğan İPEK*

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü tarih boyunca, dikkatleri her zaman üzerine çekmiş çeşitli devlet adamları bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin girmiş olduğu ağır savaşlar ve isyanlara ek olarak, zorlayıcı bir güç şeklinde karşımıza çıkmıştır. Mehmet Ali, 1769 yılında Kavala'da dünyaya gelmiştir. Babası İbrahim Ağa, yaşadıkları kasabada bekçi başı görevini sürdürmekteydi. Küçük yaşta babasını kaybeden Mehmet Ali, hayatını amcasının yanında ikame ettirmiş ancak bir süre sonra hükümet amcasını idam ettirince, kimsesiz kalan Mehmet Ali, devlete karşı kin beslemeye başlamıştı. Tek başına kalan Mehmet Ali, Kavala'da ticaret ile uğraşan Leon adında bir Fransız'ın yanında işe girdi. Mehmet Ali, Leon'un yanında çalışırken onun iyi davrandığını ve yardımda bulunduğunu görünce etkilenmişti. Bu durum zamanla onun Fransızlara karşı yakınlık duymasına neden olduğu gibi, ileride de siyasi yaşamında büyük etkide bulunacaktı. Mehmet Ali, hırslı, zeki ve çalışkan bir yapıya sahip olmasına rağmen okuma yazmayı 45 yaşında öğrenmişti. Zaten bu kadar kabiliyetli, zeki ve çalışkan olmayan biri Osmanlı gibi büyük bir devlete ve Avrupalılara korku yaşatamazdı.

1789'da Fransızların Mısır'ı işgali Mehmet Ali'ye Mısır valiliği yolunu açacaktı. Mısır'daki, Fransızlar bölgeden çıkarması için hazırlatılan ordunun içinde bulunan Mehmet Ali, Kahire'ye yol aldı. Burada Fransız orduları ve Osmanlı ordularının mukayesesini yapma fırsatı

buldu. Ayrıca göstermiş olduğu büyük başarı onun komutanlığa yükselmesini sağladı. Mehmet Ali, o sırada Fransız işgalinin oluşturduğu boşluğu ve Osmanlılık-Memlûkluk çekişmesinden yararlanarak askerlere kendini sevdirmişti. Aynı zamanda çeşitli isyanlar çıkmasına etki ediyordu. Çıkan isyanlarda Mehmet Ali'nin parmağı olduğunu öğrenen Mısır Valisi Hurşit Paşa'nın İstanbul'a bilgi vermesi üzerine, Babıali paşa statüsü verdiği Mehmet Ali'yi Mısır'dan uzaklaştırmak adına Cidde Valisi olarak atadı. Fakat bir isyan başlatıp Cidde'ye gitmedi. Sonrasında 1805 yılında Mekke ve Medine'yi Vehhabilerden kurtarmak şartıyla istediği Mısır Valiliğini de elde etmiş oldu. Burada kendi hanedanını kurmak ve Osmanlı Hanedanlığından bağımsız bir şekilde hareket etmek istiyordu.

Bir valilik ki hızla güçlenip büyüyordu, dahası da vardı Kavalalı'nın bu derece güçlenmesi elbette sorun yaratacaktı. 1828'de patlak veren Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti'ne yardım göndermeyip II. Mahmut'u kızdırmıştı. Aynı zamanda Akka Valisi ile arasında geçen bir sürtüşmeyi bahane edip Suriye'yi işgal etti.

Bu hedefleri gerçekleştirmek için güçlü bir ordu ve donanmaya sahip olması gerektiğini gören Mehmet Ali, modern bir ordu kurmak için çalışmalar başlatmıştı. Ayrıca önünde hiçbir engel görmek istemiyordu. Bu nedenle sadakatlerini kazanamadığı Memlûk beylerini vermiş olduğu bir yemekte katletmişti. Giderek güçlenmeye devam eden Mehmet Ali Paşa, birçok yere sefer düzenledi. Hicaz'da çıkan isyanları bastırıp İslam âleminde büyük bir şöhret kazandı. Otoriteyi sağlamlaştıran Kavalalı, bir devlet gibi askeri, idari,

Kavalalı Mehmet Ali Paşa

ekonomik, sosyal alanda yenilikler yapmaya başladı. Fransa'ya öğrenciler gönderdi. Bununla yetinmeyip 1828 yılında propaganda yapmak amaçlı yarı yarıya Türkçe ve Arapça gazete olan *el-Vekayi-i Misriyyeyi* çıkardı. Adeta bir padişah gibi ıslahatlar gerçekleştirmeye devam ediyordu. 1821 yılındaki Mora İsyanını bastıramayan Osmanlı Devleti, Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı. Mehmet Ali Paşa, bu yardımın gerçekleşme-

si için Mora ve Girit Valiliklerinin ilave olarak kendisine verilmesi şartıyla oğlu İbrahim Paşa'yı görevlendirip isyanı yatıştırmıştı. Bir valilik ki hızla güçlenip büyüyordu, dahası da vardı Kavalalı'nın bu derece güçlenmesi elbette sorun yaratacaktı. 1828'de patlak veren Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti'ne yardım göndermeyip II. Mahmut'u kızdırmıştı. Aynı zamanda Akka Valisi ile arasında geçen bir sürtüşmeyi bahane edip

Suriye'yi işgal etti. Sonrasında oğlu İbrahim Paşa, Osmanlı ordularına karşı gösterdiği başarılarla Kütahya'ya kadar ilerledi. Bu iç sorun Avrupalı devletlerin karışmasıyla uluslararası bir meseleye dönüşmüştü. Rusya ve İngiltere'nin araya girmesiyle imzalanan "Kütahya Uzlaşması" sonucunda, Mısır, Suriye, Girit, Cidde ve Adana'nın idaresi Mehmet Ali Paşa'ya bırakılmıştı. II. Mahmut bu durumdan hiç hoşnut değildi, bir şeyler yapması gerekiyordu. 1839 yılında Osmanlı orduları Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki ordu ile Nizip'te bir mücadeleye tutuştu fakat başarılı olamadı. Mı-

bunun yanında bir "İmtiyaz Fermanı" ile Mısır Valiliği'nin Mehmet Ali Paşa'nın soyundan gelenlere bırakılması kararlaştırıldı. Böylece artık resmi olarak Mehmet Ali Paşa'nın soyundan gelenler bir sultan gibi Mısır'ı yönetmeye devam edecekti. Mehmet Ali Paşa, yaşı ilerleyip çeşitli hastalıklar sonucunda yorgun düşünce, yerini oğlu İbrahim Paşa'ya bıraktı. Fakat İbrahim Paşa'nın ani ölümden sonra giderek kötüleşen Mehmet Ali Paşa, 2 Ağustos 1848'de hayatını kaybetti. Geride kalan hanedan ise Mehmet Ali Paşa'nın soyu vasıtasıyla 1953 yılına kadar Mısır'ın yönetiminde önemli rol aldı.

sır'da kendisine engel çıkarabilecek kuvvetli bir güç istemeyen İngiltere, Osmanlı güçleriyle beraber Lübnan'a asker çıkardığı anda yerli halk da İbrahim Paşa'ya karşı çıkmıştı. İbrahim Paşa'nın, bu durum karşısında Mısır'a dönmekten başka çaresi kalmamıştı. Ardından Avrupa devletleriyle Osmanlı Devleti arasında Kavalalı'yı da ilgilendiren 1840 yılında "Londra Anlaşması" imzalandı. Tabii

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 4. sınıf öğrencisi, e-posta: dogan.ipek27@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Eren, Emine, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Eskişehir, 2008, s. 4-70.
Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, c. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
Karataş, Mehmet, "Mehmet Ali Paşa ve Mısır Meselesi", **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 22, 2005, s. 265-282.
Yazıcı, Nesimi, "Takvim-i Vekayi", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 39, İstanbul 2010, s. 490-492.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa

Habibe BOZ*

Kanuni Sultan Süleyman'ın Muhibbîsi HÜRRREM SULTAN

Padişahlar, Osmanlı sarayında etkinlikleri ve kudretlerinden zerrece şüphe duyulmayan şahsiyetlerdir. Bunun yanı sıra harem idaresinde etkin rol oynayanlar ise padişahların anneleri ve eşleridir. Mevzubahis konuda genellikle akla ilk gelen kişi, devlet siyasetinde de zaman zaman aktif olan Hürrem Sultan'dır. Hürrem Sultan, ilk hanedan mensuplarından olup yüksek statüsünü elde tutmayı başaran harem kadınlarındandır. Kendisi o dönemde Lehistan'a ait Rutenya bölgesinde yaşamış fakir bir Katolik papazın kızıdır. Asıl adı Aleksandra Lisowska olup Osmanlı tarihçileri tarafın-

Hürrem Sultan

dan “Haseki” ve “Hürrem Sultan” olarak anılmıştır. Batılı yazarlar ise kendisinden Rossa, Roza, Rosanne, Roxelana, Rvziae, Ruziac olarak bahsetmişlerdir. Kırım kuvvetleri tarafından esir olarak İstanbul’a getirilen Hürrem, 14-17 yaşlarında iyi bir eğitim gördükten sonra Kanuni Sultan Süleyman’ın beğenisi-ne sunulmuş ve padişahın takdirini, sevgisini kazanarak gözdesi konumuna yükselmiştir. Bu noktada Hürrem’in fiziksel olarak güzel olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Ayşe Özakbaş’ın tarif ettiğine göre Hürrem, uzun kirpikli, güzel gözlü, kızıla çalan örgü saçlı, beyaz tenli, kalkık burunlu ve endamı yerin-

Yaptırdığı hayır kurumlarının yerleri ve sayıları onu öteki hanım sultanlardan ziyadesiyle farklı kılmaktaydı. Kendisi Edirne, İstanbul, İslam için kutsal olan Mekke, Medine ve Kudüs’te adına pek çok yapı inşa ettirmiştir. Bunlardan ilki İstanbul’da 1537-1539 tarihlerinde inşa edilmiş olan külliye, cami, imaret, darüşşifa ve sıbyan mektebinden mürekkep yapıdır.

de olan bir hanım idi. Ancak günümüze ulaşan portrelerden hareketle onun abartıldığı kadar güzel olmadığı anlaşılmaktadır. Kıvrak zekâsını daima başarıyla kullanan Hürrem’in Kanuni Sultan Süleyman’dan Mehmet, Mihrümah, Selim, Bayezid, Cihangir ve Abdullah adında altı çocuğu olmuştur. Bu çocuklardan Abdullah çok küçük yaşlarda vefat etmiştir. Hürrem çocuk sahibi olunca “Haseki” unvanıyla anılmaya başlamış ve Kanuni ile muhabbetleri 1521 yılından 1558’de ölümüne kadar devam etmiştir. Hürrem ile Sultan Süleyman arasındaki aşk ve muhabbet hiçbir zaman canlılığını kaybetmeyerek dillere

destan olmuş, bu durum aralarındaki mektuplaşmalara da yansımıştır. Kanuni, Hürrem’e yazdığı mektuplarda hitap için “Benim İstanbul’um, Karaman’ım, Bağdat’ım, Horasan’ım” gibi ifadeler kullanıp onun değerinin memleketler ile eş değer olduğu vurgusunu yapmıştır. Yine bir mektuplaşma esnasında Hürrem’e cevap mahiyetinde padişahın kaleminden şu beyitler dökülmüştür:

*“N’ola baksam şem-i hüsnüne gönül pervâneveş
Dostum sen şem olıcak âşıkım pervanedir.
Gülşen-i hüsnünde dil mürğün yine saydetmeye
Zülfünün ağında Muhibbî hâli ânın divanedir.”*

Sultanın Hürrem’e olan sevgisinin diğer hanımlarını kışkırttığı sıklıkla zikredilen bir gerçektir. Nitekim Hürrem ile Sultan Süleyman’ın diğer eşi olan Mâhidevran arasında taht meselesinden ötürü türlü gerginlikler yaşandığı bilinmektedir. Kanuni’nin annesi Hafsa Vâlide Sultan’ın vefatının ardından Mâhidevran Manisa’da vali olarak bulunan oğlu Mustafa’nın yanına gönderilmiş ve Hürrem böylelikle haremın en yetkili ismi olmuştur. Sultan Süleyman, Mâhidevran’ın saraydan ayrılışının akabinde Hürrem Sultan ile nikâhlanmıştır. Kimi kaynaklar Hürrem Sultan’ın Kanuni Sultan Süleyman’ın üzerinde kısa sayılabilecek bir sürede bu denli etkiye sahip olmasını ve onun sevgisinden ziyadesiyle pay almasını büyü yolu ile elde ettiğini iddia etmektedirler. Mamafih Hürrem güler yüzlülüğünün yanında oldukça becerikli, kültürlü ve zeki bir kadındı ve bu yüzden siyasi hadiselerle de iç içeydi.

Kanuni seferler dolayısı ile İstanbul dışında bulunduğu sıralarda sarayın bütün işlerine bakar ve mektuplar aracılığı ile şehirde olup bitenden Sultan’ı haberdar ederdi. Siyasi hadiselerin zuhurunda oldukça etkili olan Hürrem, saltanatın kendi çocuklarından birisi ile devam etmesini çok istemekteydi. Bu yolda da çok çaba sarf etmişti. Çeşitli olaylar neticesinde erkek çocuklarından sadece Bayezid ve Selim hayatta kalmıştı.

Kanuni Sultan Süleyman

Hürrem bu olaylardan ziyadesiyle etkilenmiş olmalıdır ki kendisini hayır işlerine vermiş, bunları şahsına ayrılan bütçe ve birikimler ile gerçekleştirmiştir. Yaptırdığı hayır kurumlarının yerleri ve sayıları onu öteki hanım sultanlardan ziyadesiyle farklı kılmaktaydı. Kendisi Edirne, İstanbul, İslam için kutsal olan Mekke, Medine ve Kudüs'te adına pek çok yapı inşa ettirmiştir. Bunlardan ilki İstanbul'da 1537-1539 tarihlerinde inşa edilmiş olan külliye, cami, imaret, darüşşifa ve sıbyan mektebinden mürekkep yapıdır. Edirne'de bulunan külliye ise cami, imaret ve kervansaray mevcuttur. 1550 yılının başında Kudüs'te inşa edilen külliye-yi yoksullar için imar ettirmiş, bu yapının içine bir cami, elli beş odalı barınak, fırın, aşevi, kervansaray, umumi tuvalet, kiler ve ahır yaptırmıştı. Mekke ve Medine'de yapılmış olan külliyelerde ise yoksul halka günlük ihtiyaçlarını karşılamaları için yiyecek ve içecek yardımı sağlamıştı. Bu hayır faaliyetlerinin dâhilinde bina edilen Bağdat'taki hisar, türbe, darüşşifa, Avratpazar'ı olarak bilinen yerdeki Haseki Külliyesi, İstanbul'da onun adını taşıyan bayındırlık işi Sultan'ın hayırsever yönünü gözler önüne sermektedir. Hürrem'in 400 yoksulu doyuran Kudüs Vakfı 1920'den sonra Müslüman Mesleki Yetimhanesi olarak anılmış ve 1950'li yıllarda UNESCO burada yemek dağıtımını yapmıştır. Bulgaristan'ın Sigetvar bölgesinde kervansaray, cami inşa ettirmiş, Kefe ve İznik'teki kiliseleri camiye çevirerek İslamiyet adına önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ziyadesiyle başarılı, zeki ve kültürlü bir kadın olan Hürrem'in 1558 yılında vefat etmesinin ardından naaşı Süleymaniye Camii'ne defnedilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman başka bir kadın ile evlenmeyerek onunla olan aziz hatıralarına sahip çıkmıştır.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-posta: habibe.boz58@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Baltacı, Cahit, "Hürrem Sultan", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, c.18, İstanbul 1998, s. 498-500.
Ekinci, Ekrem Buğra, **Ama Hangi Osmanlı**, Timaş Yayınevi, İstanbul 2013.
Gün, Doğan, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 38, Sayı: 65, 2019, sayfa.135-168.
Özakbaş, Ayşe, "Hürrem Sultan", **Tarih Dergisi**, Sayı: 36, 2000, s. 347-404.

Hürrem Sultan

Bedir'den Kerbela'ya Hararetli Bir Kavga:

EMEVi HAŞİMİ Mücadelesi

İSLAM öncesi Arap toplumunun üzerinde asabiyet gelmektedir. "Asabiyet, baba vasıtasıyla ortak nesepte buluşan yahut evlilik, sığınma (icare), anlaşma (hıl) gibi yakınlık münasebetleri hasebiyle aralarında kuvvetli dayanışma arzusu ihdas olan fertlerin bağı, bağlılığını ifade etmektedir." Ancak Arapların birbirlerine olan bu tutkunluğunun taassup boyutu kazanmasının "eyyamü'l Arab" diye de bilinen uzun savaşlara, nüfuz davalarına ve asırları aşan düşmanlıklara mahal verdiği açıktır. Biz bu bağlamda Emevi ve Haşimi sülalelerinin ilişkilerini kısaca incelemeye tabi tutacağız. Burada birkaç açıklama daha vererek hassaten bu iki kabile üzerine eğilmemizin nedenini vuzuha kavuşturalım. Prof. Dr. Adem Apak'a göre "İslam Tarihi boyunca meydana gelen birçok olay ve mücadelede, aynı zamanda itikadi

ve siyasi fırkaların oluşumunda bu iki unsur arasındaki kavga'nın dolaylı ya da direkt etkisi görülür.” Bu iddiayı sağlamlaştıran emareler tarihin sayfaları arasında anlaşılmayı beklemekte, kimileri de ilk devir İslam tarihi hadiselerinin bu minvalde değerlendirilmemesini uygun görmekte. Şöyle ki hiç kimse bu vakıaları kabile mücadelesi olarak ittihaz etme gibi bir niyet taşımamaktadır. Ancak içtimai hususların göz ardı edilerek devrin tetkik edilmesi de pek sıhhatli bir bakış açısı değildir. “Nitekim bu içtimai unsuru İslam’ın tebliği için faydalı gören İbn Haldun, meseleyi Hz. Peygamber’in bir hadisi ile destekleyerek açıklamaktadır. İbn Haldun’un tezinde İslam, asabiyetin ihdas ettiği dayanışma ruhundan faydalanan ve onu kaynaştırıcı mahiyete büründüren unsurdur.” Asabiye-
tin vahdete engel olduğu iddiası zannımızca daha ağır basıyor olsa da İbn Haldun’un tezi-
ni tamamen reddetmek doğru olmayacaktır. Yine Âdem Apak’ın ifadesiyle kısaca açıklamak gerekirse “bu birlik ruhu, kendisini yönlendiren insanların maksatlarına bağlıdır.” İslam’a karşı cereyan eden menfi hadiselerde ise kişilerin ekseriyetle asabi duygularla hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Emevi ve Haşimiler arasındaki husumet aslı itibariyle İslam öncesi devreye uzanmaktadır. “Bu devirde Kureyş’i bir araya getirerek Mekke’de siyasi bir organizasyon kuran kişi Hz. Muhammed’in babasından yukarı dört nesil önceki cediti Kusay b. Kilab’dır. Kusay, henüz çocuk iken babasının vefatı ile Mekke’yi terke mecbur olmuş ancak bir müddet sonra geri dönerek dönemin hâkim gücü olan Huzaalılarının reisi Huleyl’in kızı Hubba ile evlenmiştir. Kayınpederin vefatıyla Kâbe’nin idaresini ele alan Kusay’ın bu evlilikten Abdüddar, Abdümenaf, Abdükusay ve Abdülzaza adında dört erkek evladı olmuş, ancak akrabalar babanın ölümüyle Beytullah’ın görevlerini üstlenmede anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Kusay’ın vefatından sonra yürütmekte olduğu görevler büyük oğul Abdüddar’a düşse de Abdü-

Emevi ve Haşimiler arasındaki husumet aslı itibariyle İslam öncesi devreye uzanmaktadır. “Bu devirde Kureyş’i bir araya getirerek Mekke’de siyasi bir organizasyon kuran kişi Hz. Muhammed’in babasından yukarı dört nesil önceki cediti Kusay b. Kilab’dır. Kusay, henüz çocuk iken babasının vefatı ile Mekke’yi terke mecbur olmuş ancak bir müddet sonra geri dönerek dönemin hâkim gücü olan Huzaalılarının reisi Huleyl’in kızı Hubba ile evlenmiştir.

İslam'ın doğduğu sırada kişisel düşmanlıklar hasebiyle muhalif konumda bulunmaları Emevileri, Müslümanlara ve bilhassa Müslüman olsun olmasın Haşimi ailesinin mensuplarına karşı düzenlenen askeri yahut stratejik baskıları idame etmeye sevk etmiştir.

menaf'ın oğulları Nevfel, Muttalib, HAŞİM ve ABDÜŞŞEMS amcalarına karşı çıkarak görevlerin paylaşılmasını teklif etmişlerdir. Burada adı geçen Haşim ve Abdüşşems mezkûr sülalelerin ataları olup mücadele bu iki kardeşin nesilleri üzerinden devam etmiştir.” “Prof. Dr. İbrahim Sarıçam'ın bu mücadelede önem atfettiği iki olay vardır. Hadiselerden nüfuzlu fertlerin anlaşmazlıkları neticesinde bu iki sülalenin arasının açık olduğunu idrak etmekteyiz.” İslam'ın doğduğu sırada kişisel düşmanlıklar hasebiyle muhalif konumda bulunmaları Emevileri, Müslümanlara ve bilhassa Müslüman olsun olmasın Haşimi ailesinin mensuplarına karşı düzenlenen askeri yahut stratejik baskıları idame etmeye sevk etmiştir. Bu kabilenin etkili isimleri zaman zaman Peygamberin canına bile kastetmişler, fiziki ve psikolojik her türlü fenalığı yapmışlardır. Olumsuz tutumlarına rağmen Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra İs-

lam ile müşerref olan bu kabileye olumsuz bir tavır takınmamış, kendilerine devlet kademelerinde görevler vermiştir. İlk iki halife devrinde de durum bundan farklı değildir. Emeviler bu süre boyunca aldıkları görevleri başarı ile devam ettirmiş, herhangi bir probleme mahal vermemişlerdir. Ancak işler Emevi soyuna mensup olan Hz. Osman'ın halife olmasıyla tersine dönmüştür. “Yumuşak tabiatlı vakar halife eyaletlere tayin ettiği valilerden şikâyetçi olunması üzerine durumun düzeltilmesi ve sorunun ne olduğunun tam olarak anlaşılması maksadıyla bölgele- re memurlar gönderse de bu girişimler bir sonuç vermemiştir. Nihayetinde eyaletlerden gelen isyancı grup Hz. Osman'ın evini kuşatarak onu şehit etmişlerdir.”

Bu musibet silsilesi Hz. Ali devrinde de son bulmamış aksine itikadi fırkalara bürünerek hız kesmeden devam etmiştir.

Hz. Osman'ın kanlı gömleğini Şam'da teşhir ederek halkı galeyana getiren Muaviye, akrabasının kanını hakkı olmamasına rağmen talep etmiştir. Arap geleneğinde öldürülen kişinin intikamını almak en yakın mirasçısının hakkıdır. Kaldı ki Hz. Muhammed kan davalarının güdülmesini yasaklamış, kan dökülmemesi için ziyadesiyle çaba sarf etmiştir. Daha da kötüsü Muaviye'nin iddiası Hz. Osman'ın Hz. Ali'nin organizesiyle öldürüldüğü yönündedir. Bu devirde Muaviye-Ali şeklinde tezahür eden Emevi-Haşimi mücadelesi Hz. Ali'nin bir harici tarafından başından yaralanarak şehit olmasıyla durgun sayılabilecek bir döneme girmiş ancak düşmanlık gizliden gizliye zihinlerde canlılığını muhafaza etmiştir. Hz. Ali'nin ardından yıllarca hutbelerde ona lanet okunmuş, bu hakaretleri duymaktan ar edenler İslam'ın mabedi olan camii ve mescitlerle aralarına mesafe koymuşlardır. Hiç şüphesiz husumet Hz. Hüseyin'in beraberindeki kişilerle birlikte Kerbela'da merhametsizce katledilmesi ile zirve noktaya ulaşmıştır. “Hz. Peygamber'in ağlamasına bile dayanamadığı göz bebeği torunu Hz. Hüseyin'in vefat haberi Medine'ye vardığında derin bir üzüntüye sebep

olmuş, Haşimilerin evlerinden ağıtlar yükselmeye başlamıştır. Bu ağıtlara tanık olan Emevilerin Medine valisi Amr b. Said, feryatları Hz. Osman'ın şehit edildiği gün duyduklarına benzeterek Hz. Hüseyin'in katlini, Hz. Osman'ın intikamı olarak gördüğünü aşikâr etmiştir.” “Prof. Dr. Haşim Şahin'in belirttiğine göre de Kerbela hadisesi gerçekleştiğinde Emevi kadınları Bedir'de “müşrik olarak” öldürülen akrabalarının intikamını aldıklarını dile getirmişlerdir.” Neyin bedeli olarak görülrse görülsün ihtilafın son bulmadığı, gerek siyasi gerek itikadi hiziplerle kendine taraftar toplayarak asırlar aştığı kesindir.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-posta: betul.tarakcioglu80@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Aktan, Ali, *İslam Tarihi* (Başlangıcından Emevilerin Sonuna Kadar), Nobel Yayınları, Ankara 2013.
Apak, Âdem, **Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihindeki Etkileri**, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.
Apak, Âdem, **Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti**, İnsan Yayınları, İstanbul 2015.
Apak, Âdem, “Mekke Döneminde Beni Ümeyye'nin İslam'a Karşı Tutumu”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 6, Sayı: 6, 1994, s. 277-296.
Çağrı, Mustafa, “Asabiyet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul 1991, s. 453-455.
Sarıçam, İbrahim, **Emevi-Haşimi İlişkileri (İslam Öncesi-den Abbasilere Kadar)**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.

Orta Asya'nın Kadim Kahramanı: ŞAMAN/KAM ve Şamanlığın Mahiyeti

Şaman/Kam Nedir? Şamanizm Ne Değildir?

Şaman kelimesi, Tunguzca kökenli bir kelimedir. Adı geçen dilde “kâhin, sihirbaz” gibi anlamlara gelen bu kelime, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Rusçaya geçmiş ve bu yolla yayılarak etnoloji kavramları arasına girmiştir. Türkçede ise Şaman yerine genel olarak “Kam” kelimesi kullanılmaktadır. Tabii bunun yerine *oyun* kelimesini (Yakutlar) ve *baksı* kelimesini (Kırgızlar, Özbekler ve Kazaklar) kullanan Türk toplulukları da olmuştur.

Günümüzde yaygın bilinenin aksine, Şamanizm kavramı, Eski Türklerin “Gök Tanrı” diniyle aynı anlamı karşılamamaktadır. Şamanizm’in Gök Tanrı inancına, hatta genel olarak Türklerin dini, toplumsal ve kültürel yaşamlarına etkisi yadsınamaz ancak iki inanişta farklı tarihsel süreçlerde ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla farklı geçmişlere sahiptirler ve kendilerine has özellikler barındırmaktadırlar. V. V. Radlov’a göre Şamanlığın diğer dinlerden en önemli farkı: “*Şamanlığı diğer dinlerden ayıran özellik şimdi yaşayan insanla onun çoktan ölmüş ataları arasında sıkı bir münasebetin mevcut olduğuna dair inaniştir. Bu bağın kuvvetine olan iman, atalara ardı arkaya kesilmeden saygı göstermeyi gerekli kılmaktadır. Bu durum karşısında ancak kendi atalarıyla sıkı bir münasebet kurabilen bir kimse rahip veya şaman olabilir demektir, diğer tabirle burada ancak, ırsi, yani ailelere ait bir şamanlık mümkündür.*” Şamanın atalarıyla olan bağıdır.

Şamanlığın Mahiyeti

Şamanizm’in insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmekle birlikte, Türklerin yaşamına tam olarak ne zaman girdiği bilinmemektedir. Şamanlığın bir din olup olmadığı ve Türkler için ne ifade

ettiği soruları ise araştırmacıların en çok ihtilafa düştüğü hususlardır. Rumen asıllı dinler tarihçisi Mircea Eliade'ye göre Şamanizm bir din değil, en eski vecd tekniklerindendir. Türkiye'de eski Türk dini konusundaki ilk çalışmayı yapan Ziya Gökalp de, çalışmasında eski Türk dininin Şamanizm olmadığını savunmuş, başta Hikmet Tanyu olmak üzere birçok Türk din tarihçisi ise Şamanizm'in bir din bile sayılamayacağını ileri sürmüşlerdir. Yine İbrahim Kafesoğlu da: “Esasen Şamanlığın en büyük özelliği nüfuz ettiği bölge halkının ruh alemine bürünme kabiliyetidir.” der ve Şamanlığın bir din olmadığını, ancak Türk dini ve kültürü içerisinde yavaş yavaş gelişip, bunlara yeni unsurlar ekleyerek adeta bir din sağlamlığı kazandığını savunur. Mehmed Fuat Köprülü, Abdülkadir İnan gibi önemli Türk tarihçilerinin diğer bir kısmı da Şamanlığın bir din olduğu ve birçok eski Türk ulusunun bu dine inandığı görüşünü benimsemişlerdir.

Yazının başlığına da ilham kaynağı olan Hoperr'in yorumu, belki de Şamanlığın en iyi tariflerinden biridir. Hoperr: “Şamanizm bir medeniyet olgusu, o ne büyücülük faaliyeti ne de siyasi faaliyettir. Şamanizm kültür, tıp ilimi, edebiyat-sanat, örf adet, ekoloji gibi alanlara bağlıdır. Onu din olarak nitelendiremiyoruz. Şamanizm dinin kapsadığı alandan geçmiş bir hadisedir. Şamanlar Orta Asya toplumlarının tarihi sürecinde önemli rol oynamıştır. Onlar şair, sanatçı, usta ve kahramanların yerine geçmiştir.” Sözleriyle Şamanlığın bir dinden öte kültüre dönüştüğünü vurgulamaktadır. Şamanlığı bir kültür olarak kabul edersek, o halde Şamanları da sihirbaz, din adamı, hekim veya hasta gibi tek bir kalıba sokmak haksızlıktır. Bunun yerine onları Orta

Asya toplumsal yaşamında önemli bir rol oynamış ve derin izler bırakmış “Kadim Kahramanlar” olarak tanımlamak daha hakkaniyetli olacaktır. Nitekim Şaman gelenekleri Orta Asya'da kalıcı izler bıraktığı gibi, bunların birçoğu Selçuk Oğuzları vasıtasıyla Anadolu'ya kadar taşınmış ve torunları Türkiye Türklerine miras kalmıştır. Albastı efsanesi, uzun ömürlü olması için çocuklara Yaşar-Durmuş gibi isimler koymak, türbelere ve kutlu ağaçlara paçavralar bağlamak, okuyup üflemek, muska yazmak, Erzurum Tavuk ve Turna Barları kadim Şaman geleneklerinin artıklarından sadece birkaçıdır.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-mail: muhammed.seval45@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Gerek, Zinnur, “Eski Türk İnançlarının Erzurum Tavuk ve Turna Barındaki İzleri”, **Atatürk Üniversitesi Güzel**

Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S. 32, Ocak 2015, s. 99-112. Güngör, Harun, “Şamanizm”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 38, İstanbul 2010, s. 325-328. İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Basımevi, Ankara 1986. İzgi, Mustafa Cumhur, “Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, C. 2, S. 1, Nisan 2012, s. 31-38. Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018. Köprülüzade M. Fuad, “Türk-Moğol Şamanizminin Tasavvufi İslâm Tarikatları Üzerindeki Tesiri”, Çev: Ferhat Tamir, **Bilgi**, S. 1, Bahar 1996, s. 1-8. Mandaloğlu, Mehmet, “Türk Kültür Çevresinde Şamanizm ve Şamanlık Meselesi”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 15, S. 3, Aralık 2011, s. 111-122. Mömin, Samire, “Şamanizm ve Günümüzdeki Kalıntıları: Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine”, **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 1, S. 1, Haziran 2013, s. 80-89. Okay, M. Orhan, “Gökalp, Ziya”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul 1996, s. 124-128. Öğretici, Bekir, “Türkiye'deki İslami Kültürde Şaman(izm) İzleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı**, C. 121, S. 238, Şubat 2019, s. 21-28. Roux, Jean-Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev: Aykut Kazancıgil, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2002. Selçuk, Hava, **Selenge'den Tuna'ya: Türk Kültür Tarihine Dair Notlar**, Kitap Arası Yayınları, İstanbul 2019.

UKRAYNA

KIRIM

Canköy •

Gözleve •

Sak •

• Simferopol

Bahçesaray •

Akyar •

Yalta •

Aluşta •

Kefe •

Kerç •

RUSYA

Vatan Toprağına Hasret Bırakılan Şehir; KIRIM

İNSANLIK, tarih boyunca dünya güçlerinin dikkatini çekmiştir. Bu güç Sanayi İnkılabı ile gelişen ve güçlenen sömürge düzenine sahip devletlerin sahip olduğu erklerdir. Bazı devletler bu sömürge düzenden daha az etkilenmiş bazı milletler ise daha fazla bu güçten etkilenmiş, ezilmiş ve dahi asimile olmuş, soykırımlara maruz kalmıştır. Yıllar boyunca, sömürge devletleri az gelişmiş veya geliştirmekte olan ülkeleri boyunduruğu altına girmeye zorlanmış, kendi çıkarları uğruna Müslüman - Türk toplumlarının yaşama haklarını kendi öz topraklarında elinden almış, Türkler kendi öz yurtlarında ötekileştirilmiş, hor görülüş ve dışlanmışlardır. Kırım da bu zorluklar ile karşılaşan en nadide toprak parçamızdır. Zulmün tam ortasındadır.

Kırım; kelime anlamı olarak savunmasız insanların veya tutsakların toplu olarak öldürülmesi, katledilmesi anlamına gelmektedir. Müslüman - Türk yurdunun parçalanmaz toprağı olan Kırım adı gibi tarih boyunca katliama ve sürgüne maruz kalmıştır. Acının, hasretin, oluk oluk akan kanın, işgalin, direnişin, bağımsızlık mücadelesinin bir araya geldiğı parçalanmaz Müslüman- Türk yurdu Kırım. 1440 yılında Kırım, Hacı Giray tarafından Kırım Hanlığı adı altında birleşerek tarih sahnesinde yer aldı. Kırım Hanlığı 1475'e kadar bağımsız kalmış daha sonra da Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Kırım, yıllar sonra 1783 yılında Rusya'nın ilhakına maruz kalmıştır. 1812 yılı Bükreş Antlaşması ile de Kırım Rusya'nın hâkimiyeti altına girmiştir.

Kırım, Karadeniz'de bulunan, Rusya ve Ukrayna arasında bir bağ olan çok önemli bir liman kentidir. Liman kenti oluşu jeopolitik önemini arttırmış bu da çevre ülkelerin dikkatini çekmiştir. Böylelikle Kırım ticarette önemli bir yer konumuna gelmiştir. Kırım, Rusya için adeta açık kapıdır. Çünkü Rusya'nın tarih boyunca bir amacı vardı. Bu amaç sıcak denizlere, Karadeniz'e inme politikasıdır. Bu hedefin yolu da tam olarak Kırım'dan geçmektedir. Rusya, İngiltere ve Ukrayna Kırım'a sahip olduğu jeopolitik konumundan dolayı yaptırım uygulamış hatta buradaki milyonlarca Müslüman Türk'ü sürgüne zorlamıştır. 1850'li yıllar zorlu sürecin başladığı yıllardır. Çarlık Rusya; Kırım halkını köleleştirme politikaları izlemiş, zulmün dehşetini tüm Kırım halkına hissettirmiş ve işgallerinin boyutunu gitgide artırmıştır. Rusya bu işgallerini ve zulmünü sadece askeri olarak yapmıyordu. Dini, fikri ve siyasi

alandaki Müslüman Türk halkını Hristiyanlaştırma yoluna gitmiş ve Ruslaştırma politikasıyla Kırım halkına kök söktürmüştür. Zulüm öyle bir boyut kazanmıştır ki insanlara hem işkence edilmiş hem de Türkler hayvan dolu vagonlarla sürgüne zorlanmıştır. Şan ve şeref sahibi olan Kırım çok acılar çekmiş, toprağını gözyaşlarıyla beslemiştir.

Stalin dönemi Rusya'sına gelindiği zaman 18 Mayıs 1944'te Josef Stalin, Kırım Tatarlarını sürgün etmiştir. Gerekçe olarak da Kırım Tatarları vatan haini olarak gösterilmiştir. Hem Çarlık Rusya'nın Kırım Tatarlarına köle nazarıyla bakması hem de Stalin'in Tatarların Nazi işgalcileri ile iş birliği yaptığını öne sürmesi Stalin'in Kırım halkını sürgün etmesine neden olmuştur. Stalin her bir haneye hazırlanmaları için 15 dakika vererek az bir eşya ile Kırım halkının Orta Asya'ya sürgün edilmelerini emretmiştir. 1950'li yıllarda vatana tekrar dönüş için direniş gerçekleşse de 1989 yılı dâhil hiçbir direniş netice bulmamıştır. Güzel Kırım çok yakın zamanda - 2014 yılında - Rusya'nın ilhakına maruz kalmıştır.

Kırımlı fikir adamı eğitimci ve tarihçi olan Şehabettin Mercani, fikir savunucusu olarak mücadele ederken birliği savunmuştur. Onu destekleyen Gaspıralı İsmail Bey Kırım Tatarlarının hem kendi kültürlerini öğrenip sahip çıkmasını hem de Türkçe eği-

tim almayı savunmuştur. Bahçesaray'da bir okul kuran İsmail Gaspıralı "*Dilde, Fikirde, İşte Birlik*" fikrini savunarak milli birliği öne çıkarmıştır. Birlik ve beraberlik ancak çağdaş yöntemler kullanıldığı zaman Ruslaştırma önünde etkili olabilir. Bu da demek oluyor ki silah ve çeşitli politikalarıyla sömüren devletlerle sadece birlik, beraberlik ve akıl ile baş edebilirsiniz!..

Rusya'nın boyunduruğı altına giren Türk yurdunun acısı büyük olduğu kadar direnişi de büyüktür. Bu direniş yekvücut düşmana karşı kurtuluş mücadelesidir. Barışa, vatan toprağına hasret bırakılan şehir esir olduğu kadar hür, kudretli iman doludur. Kırım, geçmişiyile - geleceğıyle bize hem ders hem de kavidir. Ve bir gün yeni İsmail Gaspıralılarıyla vatan millet şuuru ile "*Dilde, Fikirde, İşte Birlik*" diyerek Kırım müreffeh ve tamamen bağımsız olacaktır!..

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 4. sınıf öğrencisi, e- posta: dilan.bozlug32@erzurum.edu.tr

Kaynakça

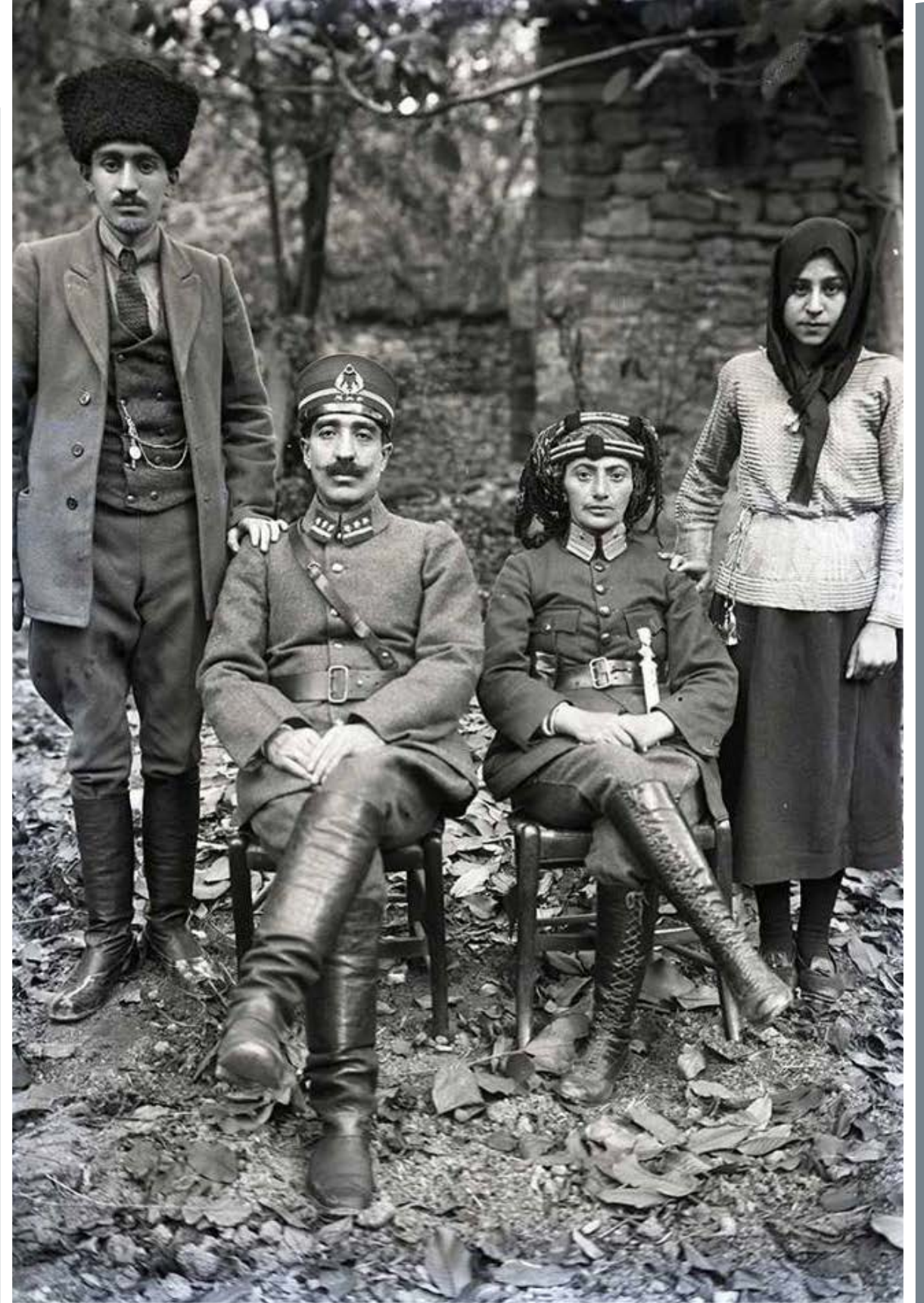
Çilgin, Alev Sinar, "Bir Kırım Türkünün Kaleminden Kırım Diasporası", **Türkbilgi**, Sayı: 8, 2004, s. 54-73.
Sağlam, Serdar, "İsmail Gaspıralı'da Millet ve Milliyetçilik", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 8, sayı 23, 2019, s. 437-457.
Selçuk, Hava, **Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar**, Çizgi Kitabevi, Konya 2019.
Gündüz, Tufan (Ed.), **Osmanlı Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Tubanur PALA*

Erzurumlu Bir Mücahit Kadın: KARA FATMA

Tarih boyunca kadının konumu, değeri ve statüsü sürekli değişmiştir. Kadın kimi zaman bir köle gibi görülmüşken kimi zamanda kahraman olarak anılmıştır. Tarih boyunca bilinmeyen pek çok kadın kahramanlarımız vardır ancak bu kahramanları anlatan ayrıntılı bir kaynak bulunmamaktadır. Kaynak bulunup bulunmamasını bir kenarı bırakalım birkaçı hariç yaşam öykülerinin hatta adlarının bile bilinmemesi söz konusudur. Bu kadın kahramanlardan biri de Milli Mücadele’de yer almış bir kadın Üsteğmen Fatma Seher, nam-ı diğer Kara Fatma’dır. Kara Fatma, Atatürkçü, mücahit gibi isimlendirilmelerin yanı sıra Türk Jaenne Darc’ı olarak da görülür. Fatma Seher’e Kara Fatma lakabını ise; kongre (4-11 Eylül 1919) nedeni ile Sivas’ta bulunan Mustafa Kemal Paşa vermiştir. Fatma’nın Sivas’ta kendisinden görev istemesi üzerine, görev talimatını kendi el yazısı ile kaleme alan Mustafa

Kara Fatma, milis toplama girişimlerinden sonra Bolu'dan İzmit'e kadar olan yerlerde görev yapmış, büyük başarılar elde etmiş ve daha sonra Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz' da görev almıştır.

Kemal Paşa, bu mektupta ona Kara Fatma diye hitap etmiştir. Bunun üzerine Fatma Seher artık bu ismi benimseyip kullanmaya başlamıştır.

Kara Fatma hakkında birçok şey ortaya atılsa da hakkında kesin bir malumat yoktur. Birçok yerde Erzurumlu olduğu ifade edilmiştir. Erzurum'da dünyaya gelen Kara Fatma'nın doğum tarihi kesin olarak bilinmese de kaynaklarda çoğunlukla 1877 veya 1888 yılı zikredilmektedir. Kara Fatma'nın savaşlara ilk olarak Balkan ve Kafkas cephesinde subay olan eşi ile beraber katıldığı bilinmektedir. Ancak yine bu bilgileri kesin olarak doğrulayacak kaynaklar elimizde mevcut değildir. Çünkü milis olan Kara Fatma'nın ne kendisine ne de müfrezesine ait bilgiler kayıt altına alınmamıştır. Kara Fatma hakkındaki bilgileri daha ziyade o dönemde kendisinin gazetelere verdiği demeçlerden öğrenmekteyiz. Verdiği bu demeçlerden birinde eşinin Sarıkamış Harekâtı (22 Aralık 1914-04 Ocak 1915) sırasında şehit olduğunu ifade etmiştir.

Kara Fatma, Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirme mektubu üzerine çalışmalarına başlayarak İstanbul ve Ankara'da milis toplamaya girişmiş, bu milis grubuyla İzmir'e geçmiş ve burada da milis toplamaya devam ederek milis sayısını 100'e çıkarmıştır. Görev yaptığı bölgenin İngilizler tarafından Yunanlılara bırakıldığı sırada, müfrezesindeki milislere silah toplarken Yunan askerleri tarafından yakalanmış ve ağır işkencelere maruz kalmıştır. Kara Fatma, bu esaretten ve işkenceden kurtulmayı başarmış ve tekrardan milislerinin başına geçmiştir. Yaptığı

başarılar ile halkın gönlünü kazanan Kara Fatma'ya olan güven artmıştır. Bu sayede Kara Fatma'nın milis sayısında ciddi bir artış olmuş, milislerinin sayısı 43'ü kadın 700'ü erkek olmak üzere toplam 743'e yükselmiştir.

Kara Fatma, milis toplama girişimlerinden sonra Bolu'dan İzmit'e kadar olan yerlerde görev yapmış, büyük başarılar elde etmiş ve daha sonra Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz' da görev almıştır. Bu savaşlarda yer aldığı süre boyunca Kara Fatma ağır yaralar almasına rağmen tedavisinden sonra da hemen görevine dönmeyi başarmıştır. Bu başarıları üzerine Mustafa Kemal Paşa, Kara Fatma'yı İzmir Karargâh Tahkim Komutanı olduğunu ilan etmiştir. Bayram sebebiyle de bir atış yarışması düzenlenmiş ve bu yarışmada Kara Fatma birinci olmuştur. Bu başarısı üzerine Mustafa Kemal tarafından kendisine teğmen rütbesi verilmiştir. Böylece Kara Fatma, İstiklal Savaşı'na katılan kadın kahramanlarımızın arasında, subaylık statüsüne sahip olan tek kadın kahraman olmuştur.

Kara Fatma, göstermiş olduğu bu başarılarından sonra iznini Erzurum'da kullanma kararı alarak Erzurum'a gelmiştir. Bu izninin ardından Büyük Taarruz için tekrardan müfrezinin başına geçmiş ve Afyon'da görevlendirilmiştir. Burada Yunan birlikleri ile gerçekleşen savaşta Kara Fatma ikinci kez düşman kuvvetlerine yakalanarak esir düşmüştür. Yunanlıların yaptıkları işkencelerle Kara Fatma'dan bilgi almak istemiş ancak başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine Kara Fatma'yı Yunan orduları başkomutanı olan General Trikopis'in karşısına çıkarmışlardır. Trikopis Kara Fatma'yı görünce hayretler

Görev yaptığı bölgenin İngilizler tarafından Yunanlılara bırakıldığı sırada, müfrezesindeki milislere silah toplarken Yunan askerleri tarafından yakalanmış ve ağır işkencelere maruz kalmıştır.

içinde kalmıştır. Trikopis'in zihninde idealize ettiği Kara Fatma ile karşısındaki ufak tefek ve zayıf görünümlü kadın aynı değildir. Kara Fatma, maruz kaldığı işkencelerden sonra bir fırsatını bularak kaçmayı başarmıştır. Bu kaçış hareketiyle beraber tekrardan müfrezinin başına geçmiştir. Afyon Sürmeli Köy civarında sergilediği başarılar sonucunda ise üsteğmenliğe terfi etmiştir. 11 Eylül 1922 yılında Bursa, Yunan işgalinden kurtarılmış ve Gazi Fatma Seher yine görevini başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Daha sonra ise Fatma Seher, Milis Üsteğmen rütbesiyle de emekli edilmiştir. Kara Fatma'nın bu üstün başarıları ve cesareti nedeniyle kendisine İstiklal Madalyası verilmiş ve savaşta kullandığı silahı da şahsına hediye edilmiştir.

Savaşlarda sergilediği üstün başarılarından sonra kendisine üsteğmen maaşı bağlanan Kara Fatma, "Ben vatanımı çıkar için savunmadım" sözlerini sarf ederek bağlanan bu maaşı Kızılay'a bağışlamıştır. Yaşamının son günlerini İstanbul Şişli'deki Darülaceze'de geçiren Kara Fatma 2 Temmuz 1955'te burada vefat ederek Kasımpaşa'daki kulaksız mezarlığına defnedilmiştir. Ancak daha sonra gerçekleşen yol inşaatı sebebiyle bulunduğu yerden kaldırılmış ve sonuç olarak da kabri nerede olduğu bilinmez bir hale gelmiştir. Bu sebep doğrultusunda Kızılay 2014 yılında Kasımpaşa'daki Kulaksız Mezarlığı'nda bir anıt mezar yaptırmıştır.

Nurlar içinde yat Kurtuluş Savaşı'nın Mücahit Kadını!

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 2. sınıf öğrencisi, e-posta: tubanur.pala.94@erzurum.edu.tr

Kaynakça:

Akdur, Recep, **Kurtuluş Savaşı Kahramanı Kara Fatma'nın Ölümünün 54. Yıl Dönümü**, 2019.

Çelik, Torun, Esmâ, "Millî Mücadele'de İzmit'te Türk Jaenne Darc, Fatma Seher Hanım", **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III Bildirileri Kitabı**, Kocaeli 2017, s. 1113-1127.

Kalıpçı İ, "Bursa'nın Kurtuluşuna İmza Atmış Bir Mücahit Kadınıımız Kara Fatma (Fatma Seher)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı 42, Kasım 1998.

Ramazan ATEŞ*

Fütüvvet'ten Ahiliğe: Anadolu'da Ahiliğin Doğuşu ve İşleyişi

Fütüvvet kelime köküne inildiğinde “fetâ”dan gelmektedir. Fetâ kavramı İslam öncesi Arapların kendilerine has olan yaşam biçiminin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Bu kelime eski Arapların şiirlerine de yansiyarak Fütüvvet’in ana taşlarını oluşturmuş ve eski Arap toplumunda “öne atılan, cömert ve cesur kimseler” için kullanılmıştır. Fetâ kavramı zamanla gelişerek birçok müesseseyi içinde barındırmıştır. İslam’ın doğuşuyla devamlılığını koruyan bu kavram Hz. Ali’yi tanımlamak için de kullanılmıştır: ‘*La fetâ illa Ali, La Seyfa illa Zülfikar*’ (Zülfikar’dan keskin kılıç, Ali’den büyük yiğit yoktur). Bu kavramda gelişen ve çeşitli müesseselere dönüşen fütüvvet teşkilatı, bazı tarihçilerin iddiasına göre Anadolu’da kendine has biçim alarak Ahilik şeklinde ortaya çıkmıştır. Bazı tarihçiler ise Ahiliğin Türklere has bir teşkilat olduğunu savunmaktadır. Lakin bizler yapılan bütün çalışmalar hasebiyle Ahiliğin kendine has olduğunu bilerek fütüvvetle sadece yakın ilişkilerinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira fütüvvetnameler, ahilerin rehber kitabı olmuştur. Kavramsal olarak bakıldığında “Ahi” kelimesi Türkçede “cömert, eli açık” anlamlarını içerisinde barındıran ‘akı’dan gelmektedir. Bununla birlikte bu kelimenin Arapça “kardeşim” anlamlarını ifade eden ‘ahi’ kelimesi ile ne kadar yakın bir münasebet içerisinde olduğunu

görmekteyiz. Bütün bunların sonucunda Su-filerin önceleri sadece ahlaki bir kavram olarak kullandıkları fütüvvet gelişerek teşkilata dönüşmüştür. Erlik, adamlık anlamlarında kullanılan mürüvvet, yiğitlik ve cömertlik ilişkilerini bir arada kendinde toplamıştır. Esas itibariyle sanat, ekonomik ve teşkilat olarak tanımlanan ve bunların hepsini tasavvufi bir yapıyla ortaya koyan bir terim olan fütüvvet, bu anlamının yanı sıra mürüvvet sahibinin fütüvvet ehli olduğunu bizlere bildirmiştir. Yani Fütüvvet ehline erişebilmek için evvela evlilik şarttır.

Fütüvvet Teşkilatının Resmiyet Kazanması ve İslam Coğrafyasına Yayılması

Eski Arap toplumunda yiğitliğe ve cömertliğe verilen önem çerçevesinde bu kavramların birleştiği bir takım örgütler kurulmuştur. “Hilf’ul- Fudul” bunlardan biriydi. Bu ve bunun gibi teşkilatlar bir tür şövalyelik gibi iş görmektedirler. Arap toplumunda asayiş sağlayıp haksızlıklara engel oluyorlardı. Bu durum 13. yüzyıldan itibaren İslam hâkimiyeti olan topraklarda tasavvufi bir düşünce yapısıyla fütüvvet teşkilatını yeni bir mertebeye taşımıştı. Bu dönemlerde bu teşkilat 3 ana kola ayrılmaktaydı. Bunların bir bölümüne “Şatır” bir bölümüne “*Ayyar*” deniliyor asker olan kısmına da “*Sipahi*” deniliyordu. Sağlam bir teşkilat olarak ortaya çıkan bu yapıdan elbette döneminde güç kaybeden ve dahi kendine yeni bir meşrutiyet arayışında olan Halife Nasır-Lidinillah’ın da dikkatini çekmekteydi. Abbasilerin çeşitli sıkıntılar içerisinde olduğu bu dönemde Halife kendine yeni müttefikler aramaktaydı. Bu sebepten fütüvvet teşkilatının başına geçerek hem içeride güçlü bir müttefik grubu oluşturdu hem de bütün İslam devletlerine davetiyeler yollayarak onları bu teşkilata dâhil etti. Bu sayede İslam devletleri meşrutiyetleri için Halife’ye başvuruyor ve teşkilata katılıyordu.

Ahilik kurumu bölgesel olarak bakıldığında, ilk olarak Azerbaycan bölgesinde 10. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Burada Türkler tarafından benimsenmiş ve Türkler üzerinde etki sağlamıştır. Bu sayede civar bölgelere de teşkilatlanma yapılarını kolaylıkla sıçratmayı başarmışlardır. Bunlara en iyi örnek Anadolu’dur. Zira önde gelen Ahilerden olan Ahi Ferec ve diğer birçok ahi bahsettiğimiz yüzyılda o bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Hem teşkilatın yayılmasını hem de teşkilatın benimsenmesi İslam coğrafyalarında bu şekilde gelişmiştir.

Ahilik Müessesesi

“Ahi” kelimesinin menşesine bakacak olursak bu konuda birbirinden farklı görüşlerle karşı karşıya kalacağız. Bu görüşlerin bir kısmı “Ahi” kelimesinin Arapça alındığını ve “erkek kardeş” anlamına geldiğini iddia etmektedir. “Ahi” kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu savunanlar ise ‘*Divan-ı Lügati’t-Türk, Atabetü’l-Hakayık ve Kutadgu Bilig*’ gibi eserleri referans göstererek “Ahi” kelimesinin buradaki eli açık, cömert insan anlamlarını taşıyan “Akı” kelimesinden geldiğini ve ‘k’ harfinin zamanla yumuşayarak ‘h’ sesini aldığını ileri sürerler. “Ahi kelimesinin Arapçadan geldiğini ilk olarak İbn Battuta’nın ifade ettiğini biliyoruz. Lakin Ahilerin kendi menşelerini peygambere dayandırmak için

Fütüvvetnamelerde hayli gayretler göstermeleri neticesinde bu müessesenin önce Arap coğrafyasında kurulduğu daha sonra İslam ülkelerine yayıldığı iddiası yaygınlık kazanmıştır. Lakin yakın dönemler içerisinde yapılan bazı çalışmalar bizlere Ahiliğin menşesini Arap coğrafyasında değil de Orta Asya Türk coğrafyasında aranması gerektiğini gözler önüne koymaktadır. Zira 6. yüzyılda ele alınan *Hibbetü’l-Hakayık* isimli eserde bizlere Ahi kelimesinin Türkçe olduğunu göstererek bu kelimeye çeşitli örnekler verilerek gayet net bir şekilde belirtilmiştir.

Ahiliğin kaynağı hakkında bulunan birçok görüş mevcuttur. Bazıları Ahiliğin fütüvvetin devamı olduğunu ve fütüvvetin Anadolu’da aldığı biçim olduğunu belirtmektedir. Bazıları ise Türklere özgü olduğunu belirtir. Bu minvalde Ahiliğin, 13. yüzyılda varlığını belirginleştiren ve Türklere özgü bir şekilde yapılan bir kurum olduğu söylenebilir. Ahilik, sadece sanatla ve esnafla ilgilenen bir teşkilat gibi gözükse de aslında Fütüvvetnamelerde bulunan esaslara uyan insanlar da Ahilik müessesesine mensup olabiliyorlardı. Lakin Ahilik, esas olarak meslek erbabı olan kişiler tarafından benimsenmiştir. Bu çerçevede kişilerin ahlaki durumlarına müdahale ederek onların erdem ve dini özelliklerini bir araya getirerek sanata ve zanaata yön veriliyordu. Ahilerin üç önemli şeyleri açık olmalıdır; eli açık olmalı, kapısı açık olmalı, sofrası açık olmalıdır. Üç şeyi de kapalı olmalıdır; gözü kapalı olmalı, dili kapalı olmalı ve beli kapalı olmalıdır. Ahilik müessesesinin Anadolu’da kendisine güçlü bir şekilde yer bulmasını sağlayan önemli etmenlerden biri de Selçuklu sultanları İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubat’ın Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah tarafından fütüvvet teşkilatına dâhil edilmesidir. Bu şekilde Anadolu’da devlet desteği gören teşkilatlanma gelişmiştir. Halife tarafından teşkilatın yayılma ve benimsenme amacına uygun olarak belirli fütüvvet ehli kişiler Anadolu’ya gelmiştir.

Ahilik kurumu bölgesel olarak bakıldığında, ilk olarak Azerbaycan bölgesinde 10. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Burada Türkler tarafından benimsenmiş ve Türkler üzerinde etki sağlamıştır. Bu sayede civar bölgelere de teşkilatlanma yapılarını kolaylıkla sıçratmayı başarmışlardır. Bunlara en iyi örnek Anadolu'dur. Zira önde gelen Ahilerden olan Ahi Ferrec ve diğer birçok ahi bahsettiğimiz yüzyılda o bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yine

Fütüvvetnamelerde bulunan bütün esaslara uyan insanlar da Ahilik müessesesinet mensup olabiliyorlardı. Ahilerin üç önemli şeyleri açık olmalıdır; eli açık olmalı, kapısı açık olmalı, sofrası açık olmalıdır. Üç şeyi de kapalı olmalıdır; gözü kapalı olmalı, dili kapalı olmalı ve beli kapalı olmalıdır.

bu bölgeden birçok ahi Anadolu'ya gelmiştir. Ayrıca günümüz Azerbaycan topraklarında bulunan Bakü ve Ermenistan bölgesinde ve Eleyes bölgelerinde ayrıca bunlarının aralarında birçok tekke ve zaviye bahsettiğimiz yüzyılda varlıklarını sürdürmüş ve etkilerini günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Ahi Evran, Azerbaycan'ın Hoy ilçesinde doğmuştur. Asıl ismi Nasuriddin Ebul Hakayık Mahmud bin Ahmed El Hoy'dur. 1171 yılında dünyaya

gelen Ahi Evran, Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Kayınbabası olan Evhadüddin Kirmani ile birlikte Anadolu'ya geldi. Evran bu zaman diliminde Selçuklu Sultanına yazdığı eseri taktim etti ve sultanın ilgisini çekti. Bu sayede ilk yerleştikleri Kayseri'de atölyelerini kurmuş oldu. Anadolu'da ilk atölyesini kuran Evran, burada hem devletin hem de sanatkâr tebaanın desteği ile bir nevi sanayinin tohumlarını atarak Anadolu'da temel oluşturmuştur. Ahi Evran temellerini attığı bu sistemi I. Alaeddin Keykubat zamanında daha da geliştirerek Anadolu'nun çeşitli şehirlerine yaydı. Ahi Evran durmaksızın Anadolu'yu gezerek teşkilatını günden güne büyütmüş ve yaymıştır. Anadolu gezilerini en son Kırşehir'de konaklayarak sona erdirmiştir. Burada Ahi Evran'ın eşi yani Evhadüddin'in kızı Fatma Bacı tarafından Bacıyan-ı Rum teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat, içerisinde; yetimleri, kimsesizleri, genç kızları himaye etmekle kalmamış Ahi teşkilatının bir nevi kadın kolları görevini üstlenmiştir. Ahilik ahlaki ilkelere tam teslimiyet hali, işine ve çevresine saygı ve sevgi duyan, fakir kesimlere yardım eden, çalışmayı ibadet sayan bir teşkilattir.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. Sınıf Öğrencisi, e-posta: ramazan.ates02@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Ahmed Asger, "Ahiliğin Yayılma Alanı ve Azerbaycan", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi**, sayı 78, 2016.
Bayram Mikail, "Türkiye Selçuklular Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 10 (Ekim 2001).
Çakmak Muharrem, "Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet ilişkisi", **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 7, Sayı 13, Haziran 201.
Gölpınar Abdulkaki, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.
Hacıgökmen Mehmet Ali, "Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi**, Sayı 18, (Ağustos 2005).
Karasoy Yakup, "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, Ocak 2003.
Yüksel Muhammed Bahaeddin, "Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahiliğin Kurani Referansları", **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 12, Ekim 2017.

Numan ÜN*

Osmanlı Padişahlarının KUR'AN-I KERİM Hassasiyeti

Kıymetli *ETÜ Genç Tarih* okurları, İslam Tarihi incelen-
diğinde sahabe döneminden sonra İslam'ın en bü-
yük sancaktarlığını, Osmanlı Devleti'nin yaptığı bir-
çok tarihçi tarafından kabul edilmektedir. Osmanlı
Devleti'nde, köy ahalisinden tutun da devletin en
üst noktasına yani padişaha kadar bütün Müslü-
manların Peygamber sevgisi, sünnete bağlılığı ve Kur'an-ı Ke-
rim'e olan hürmeti bilinen bir gerçektir. Bu duygudaki insanların
oluşturduğu Osmanlı Devleti, yıkılışına kadar İslâm'ın sancaktarı
olmakla beraber, İslamiyet'in dünyanın dört bir köşesine yayıl-
ması için cansiperâne mücadele etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in
kutsal emanetlerin izini sürüp İstanbul'a getirmesini ve bunlara
derin bir saygı duymasını bu doğrultuda okuyabiliriz. Uygula-
dıkları politikalarla Kur'an-ı Kerim'in aslına hâlel getirecek dav-
ranışlarda bulunanları bu tavırlarından men eden Sultan Ab-
dülmecid'in ve II. Abdülhamid'in harekât tarzını da bu zeminde

Sultan Abdulmecid

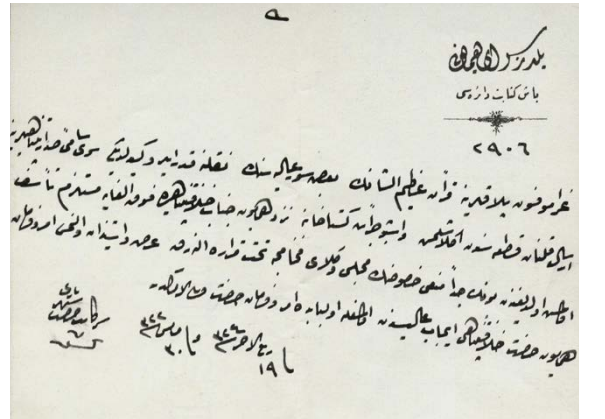
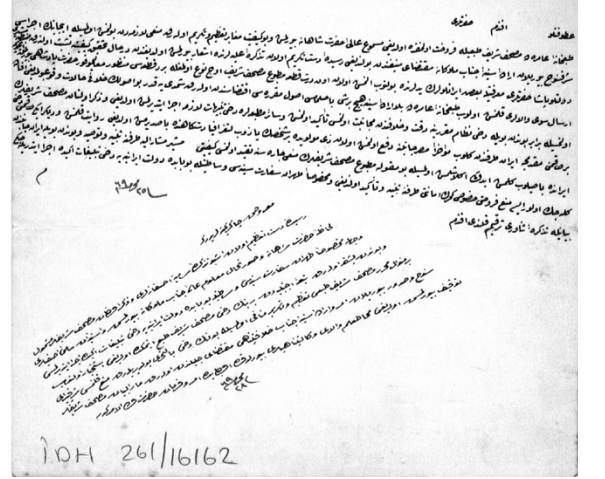

Sultan II. Abdulhamid

değerlendirebiliriz. Konuyla ilgili Başkanlık Osmanlı Arşivinden temin ettiğimiz belgeleri aşağıda dikkatinize sunacağız.

1852 yılında Tabhane-i Amire (Devlet Matbaası)'de Kuran-ı Kerim basılıp satışa sunulduğu Sultan Abdülmecid tarafından öğrenilmişti. Saygısızlık ve hürmetsizlik olarak addedilen bu faaliyetin engellenmesi için ilgililere emir verilmişti. Yapılan soruşturmada bazı İranlılardan ele geçirilen matbaa baskısı olan 14 nüsha Kur'an-ı Kerim'in üç çeşit olduğu tespit edilmişti. Bunların birer adedi incelemesi maksadıyla Sultan Abdülmecid'e gönderildi. Sultan, bundan sonra Devlet Matbaasında padişah'tan izinsiz hiçbir şeyin basılmamasını emretti. Ayrıca diğer matbaalar da konu ile ilgili olarak uyarıldı. Ele geçirilen Kur'an-ı Kerimlerden biri daha önce İran'dan gelip daha sonra Mısır'a gitmiş olan bir şahsın kaleme alarak litografya tezgâhında bastırmış olduğu bir nüshaydı. Diğer iki çeşidinin de İran'da basılıp getirildiği anlaşıldığından bu gibi basılı Kur'an-ı Kerimlerin yasaklanması emredilmişti. Artık İran tarafından gelecek olan bu gibi basılı Kur'an-ı Kerimlerin satışı yasaklanmış ve konuyla ilgili olarak Tahran büyükelçiliği aracılığıyla da İran Devleti'ne bilgi verilmişti. Sultan, bu Kur'an-ı Kerimler aracılığıyla Osmanlı topraklarında belki de Şia propagandası yapılmasından endişe ediyordu ya da denetimden geçirilmeden basılan bu Kur'an suretlerinin tahrif edilmiş olabileceğini düşünüyordu. Yasaklamanın sebebi bu iki hususa dayandırılabilirdi.

1887 yılında icat edilen gramofon, icat edildikten kısa süre sonra Osmanlı coğrafyasında kullanılmaya başlamıştı. Çeşitli müzik parçaları kaydedilip Gramofon cihazlarında kullanılan plaklara, bir takım ticarî zekâsı yüksek kimseler Kur'an-ı Kerim surelerini kaydederek bu plakları satışa sunmuşlardı. Gelişmelerden haberdar olan Sultan II. Abdülhamid, konuyla ilgili büyük üzüntü duy-

muş, bu durumu haddi aşma ve küstahlık olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple 1906 Haziran'ında Sadrazama Kur'an-ı Kerim surelerinin plaklara kaydedilmesine kesin bir şekilde engel olunmasını için konuyla ilgili Vekiller Meclisinde bir karar/kanun çıkarılması hususunda çalışma başlatmasını emretmiştir. Sultan, daha önce hiç karşılaşmayan ve alışık olunmayan bu kayıtların, Kur'an-ı Kerim'in aslına zarar vermesinden endişe ediliyordu. Aynı zamanda muhtemelen Kur'an'a saygısızlık yapıldığını da düşünmekteydi.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-posta: numan.un@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-i Dahiliyye (İ. DH), **261-16162**.
Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-i Hususî, (İ. HUS), 142-53.

Miraç YAĞIR*

HUKUK ÖNÜNDE MAHKÛMUM İNSANLIK YÖNÜNDE HÜRÜM

Depremi merkez üssü olan Erzincan'da hapishaneler de, diğer yapılar gibi büyük zarar görmüştü. Bu kargaşa içerisinde hapishanede bulunan mahkûmlar kaçmayarak, göçükaltında kalanlara el uzattılar. Kimi adam öldürmekten, kimi kaçakçılıktan, kimi hırsızlıktan dolayı ceza çekiyordu. Hayatının bir döneminde ağır suçlar işleyen bu kişiler insani değerlerini yaşatarak şahsiyetlerini ortaya koyup yardıma muhtaç olanlara el uzattılar. Birçok kişiye faydaları oldu.

Ülkemiz yıkıcı fay hatları üzerinde bulunmaktadır. Bu sebeple coğrafyamızda geçmişten günümüze birçok yıkıcı deprem meydana gelmiş, büyük acılar yaşanmıştır. Ülkemizin en yıkıcı depremlerinden biri olan Erzincan depremi bu felaketlerden biridir. 1939 yılının soğuk bir kış gecesinde sessiz ve habersiz gelen, ama koptuğu anda akıl başta bırakmayan, o sükût içerisinde geçen derin bir uykunun verdiği hazzın mutluluğunu birdenbire kesen ve o sessiz geceyi çığlık sesleriyle boğan, çıkan yangınlarla geceyi aydınlatan ve gözyaşlarının esiri olan çaresizlik hissiyle doruklara ulaşan yaşam savaşı başlıyordu.

27 Aralık gece saat 2:00 sularında bütün ülke uyuyor Erzincan hem donuyor hem de yanıyordu. 7.9 büyüklüğünde meydana gelen deprem Erzincan'ın nefesini kesiyordu. Bir yanda -35'in verdiği soğuk ölüm, bir yanda molozların altında yaşam savaşı, bağırış, ağlamaklı çığlıklar, orda kimse var mı sesleri, her yer toz toprak altında kalmış devletin bile sağlam temellerle diktiği hükümet binası, ordu müfettişliği, ordu evi, postane gibi şehrin en sağlam binaları yıkılmıştı. O dönem için genel olarak kerpiç yapılaşmalar dayanıksız binalar bulunuyordu. Depremi ardından ayakta kalan bina sayısı çok azdı. Örnek olarak ayakta kalan Erzincan tren garı

O dönem için genel olarak kerpiç yapılaşmalar dayanıksız binalar bulunuyordu. Depremi ardından ayakta kalan bina sayısı çok azdı. Örnek olarak ayakta kalan Erzincan tren garı hastane olarak kullanıldı. Yaralılar çok fazlaydı. Depremi şiddeti o kadar fazlaydı ki Amasya, Tokat, Sivas, Giresun, Ordu gibi çevre illerde de depremin yıkıcı etkisi hissedildi.

Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi

Şehirde bütün binalar yıkıldı, sarsıntıların kaza ve köylerde de çok mühim tahribat yaptığı haber veriliyor

Tokatta 300, Suşehrinde 150, Pazarda 100 kişinin öldüğü anlaşıldı, muhtelif nahiyelerde enkaz altında kalanların çıkarılmasına devam edilmektedir

Rasathane, bugüne kadar yurdda bu derece şiddetli bir zelzele kaydedilmediğini bildiriyor

Kurtulan mahkûmlar iş başında
"Zelzeleden umumî hapishane tamamen yıkıldığı için mahkûmlardan bir kısmı, yani ölümden kurtulabilenler açığa kalmışlardır. Fakat kaçmadılar, Erzincan müddetumumî hazine geldi. Mahkûm ve mevkufatından sağ kalanları topladı. Bunların arasında İnuralı hapishanesinden tahkildilmiş 40 mahkûm da vardı. Hepsine vazife verdi. Ve hepî felâketzedelere yardım için çok büyük gayret göstererek, geceli gündüzlü çalıştılar. Enkaz altından birçok cesetler çıkardılar, yüzlerce yaralıyı kurtardılar.
"Zelzeleden halk büyük bir korku ve heyecan içinde kalmıştı. Karanlıkta birbirlerine sarılanlar, kim olduklarını soruyor ve akrabaları hakkında malûmât istiyorlardı.
"Sabaha karşı güneş çıkınca, görünür manzara çok fecîti. Enkaz altından hâlâ isitüler geliyor, feryatlar yükseliyordu.
"Halkta acele gadırlar tezevî edildi.
"Zelzeleden sonra müthiş bir de fırtına çıkmıştı. Zelzele hafif hafif sa baha kadar devam etti. Bunlara bafîl düşünme, fakat ilk şiddetli zelzeleye nazaran, "hafif, diyoengiz. Fırtına ve zelzele esnasında 4 yağışlarında bir çocuğun çıktığı bir ağaç üzerinden açığa beraber toprağa içire gömüldüğünü gördük."

hastane olarak kullanıldı. Yaralılar çok fazlaydı. Depremi şiddeti o kadar fazlaydı ki Amasya, Tokat, Sivas, Giresun, Ordu gibi çevre illerde de depremin yıkıcı etkisi hissedildi.

Depremden ötürü iletişim ağları ve ulaşım yolları zarar gördüğünden bir süre tam anlamıyla destek sağlanamadı. Halk perişan bir haldeydi, erzak, barınma, ısınma ihtiyaçlarını gidermek için büyük bir mücadele veriyordu. Yurdun dört bir yanından yardımlar toplanıyor, tıpkı bir seferberlik gibi tüm Türkiye canla başla çalışıyordu. Sadece yurt içerisinde yardımlar gelmiyor, aynı zamanda yurt dışından birçok ülke meydana gelen bu deprem sonucu insani görevlerini yerine getiriliyorlardı. Maalesef biz insanlar zor gün görmeden, dara düşmeden birlik olamıyo-

ruz, asıl şahsiyetimizi ortaya çıkaramıyoruz. Şüphesiz bu insani meziyetin birçok örneği mevcuttur, bunlardan birisi de Erzincan depreminde yaşandı. Depremi merkez üssü olan Erzincan'da bulunan hapishaneler de, diğer yapılar gibi büyük zarar görmüştü. Bu kargaşa içerisinde hapishanede bulunan mahkûmlar kaçmayarak, göçük altında kalanlara el uzattılar. Kimi adam öldürmekten, kimi kaçakçılıktan, kimi hırsızlıktan dolayı ceza çekiyordu. Hayatının bir döneminde ağır suçlar işleyen bu kişiler insani değerlerini yaşatarak şahsiyetlerini ortaya koyup yardıma muhtaç olanlara el uzattılar. Birçok kişiye faydaları oldu. Büyük fedakârlıklarla enkaz altında kalan 1.000 kişiyi kurtaran 50 mahkûm, bu fedakârlıklarından dolayı deprem sonrasında alınan kararla affedilip özgür bırakıldılar. Yaşanan bu felaket sonucunda Erzincan'da 116.720 bina yıkıldı. 32.968 kişinin bu fani dünyada geçireceği süre son buldu. Binlerce yaralı hayatının geri kalan kısmında büyük travmalarla yaşamaya çalıştı.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü 3. sınıf öğrencisi, e-posta: mirac.yagir66@erzurum.edu.tr

Kaynakça

Haçin, İlhan, "1939 Erzincan Büyük Depremi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. 30, sayı: 88, Mart 2014 ss. 37-70.
Resmî Gazete, 26 Nisan 1940, sayı: 4494.
Son Posta, 4 Ocak 1940.
Tan, 3 Ocak 1940.
Cumhuriyet, 28 Aralık 1939.

Rektörümüz Prof. Dr. Bülent ÇAKMAK ve Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU ilk sayımıza katkı sunan arkadaşlarımızı rektörlük makamında ağırladı.

GENÇ TARİH